
CRIZA SISTEMULUI TOTALITAR-COMUNIST ȘI ACUTIZAREA STĂRILOR DE CONFLICT ÎN RSSM (1985-1991)

Ovidiu Turtureanu

Accederea în funcția de secretar general al PCUS a lui Mihail Gorbaciov, în aprilie 1985, și începutul procesului de „restructurare” în URSS, a însemnat, de fapt, o încercare disperată a regimului sovietic de a-și reface imaginea de campion al progresului și libertății popoarelor. Imposibilitatea Uniunii Sovietice, precum și a celorlalte state comuniste satelite, de a se adapta noilor condiții economice ale revoluției tehnico-științifice și informaționale, precum și multiplele probleme cu un înalt potențial conflictual, care s-au acumulat pe parcursul perioadei de existență a URSS-ului, în pofida faptului că, teoretic, se nega *antagonismul* în societatea sovietică, a direcționat imperiul sovietic spre o involuție firească și finală – de dispariție iremediabilă din istorie.

La creșterea *tensiunii*, până la nivelul unui *conflict* de proporții, în societatea sovietică au contribuit mai mulți factori: social, politic, național etc., însă sistemul sovietic a fost afectat în cea mai mare măsură sub aspect economic. Soluțiile teoretice nu duceau decât la diferite variante ale doctrinei „socialismului de cazarmă”, practică de Rusia anilor ‘20. Nu s-a împlinit nici visul lui Nikita Hrușciov ca Uniunea Sovietică să „întreacă” America, iar la începutul anilor ‘70 ai secolului al XX-lea „să ocupe primul loc în lume” la producția de oțel, de cărbune și altele asemenea.

Scăderea ritmurilor economiei sovietice se observă prin comparația principalilor indicatori din anii 1966-1985: venitul național s-a micșorat de la 41% la 17%, producția industrială de la 50% la 20%, producția agricolă de la 21% la 6%, productivitatea muncii de la 35% la 15,5%, veniturile pe cap de locuitor de la 33% la 11%. Încă în anii ‘70, ritmul de creștere a economiei sovietice a început să scadă, s-au epuizat resursele practice și limitele au apărut tot mai evidente (Muntean, Ciubotaru 2004, 66). În 1985, cota sovietică la produsul global mondial s-a redus la 11,7%, în timp ce SUA înregistrau 28,5% (Brzezinski 1991, 57).

Criza economică a afectat și situația socială din RSSM. Nivelul de dezvoltare a RSSM era mult sub media pe Uniune. Peste 65% din populația republicii avea un venit global sub 150 de ruble lunar (media pe Uniune fiind de 56,1%, iar în Federația Rusă de 47,1%). În Federația Rusă 53% dintre locuitori aveau un venit de peste 150 ruble lunar; în RSSM ei reprezentau doar 35%. În 1989, RSSM avea un consum mai redus cu 27% decât media pe URSS. Prin comerțul de stat și cooperatist, moldovenii au vândut produse alimentare în valoare de 478 ruble, raportate la persoana/an; în medie pe URSS – de 656 ruble, în RSFSR – de 760 ruble. În Moldova, circa 40-50% din bugetul familiei era cheltuit numai pentru produse alimentare.

În același timp RSSM ocupa locul 12 la asigurarea cu televizoare color, locul 15 – la magnetofone și mașini de cusut, locul 14 – la autoturisme. Aproximativ 48% dintre locuințele din Moldova erau construite pe contul populației, media pe URSS fiind de 19%. Durata vieții în republică era cea mai scăzută din Uniune (cu excepția Turkmenistanului) – 66 de ani (Muntean, Ciubotaru 2004, 67).

Primul impuls al cursului de „perestroika”, a fost resimțit la Chișinău abia în 1986, când Comitetul Central al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice (CC al PCUS) a supus unei critici dure Comitetul Central al Partidului Comunist al Moldovei (CC al PCM) pentru faptul că *nu a tras concluziile cuvenite din Hotărârea Biroului Politic al CC al PCUS cu privire la inadmisibilitatea denaturării stării reale a lucrurilor și pentru lipsa de răspundere și liberalism în combaterea majorărilor nejustificate ale rezultatelor și mistificărilor*. În Moldova, se arăta în hotărârea CC al PCUS, *practica defectuoasă de înșelare a statului a prins rădăcini adânci, a molipsit multe întreprinderi și verigi ale conducerii, acționează demoralizator asupra cadrelor, reducând răspunderea lor pentru sectorul de muncă încredințat. În acest an (1986 - n.a.) au fost descoperite aici majorări*

nejustificate ale rezultatelor la fiecare a cincea din întreprinderile verificate din industrie și de servirea socială a populației. În republică, fiecare al doilea obiectiv se dă în exploatare fără a se termina construcția lui. În agricultură se admite ascunderea efectivului de animale, a suprafețelor arabile, sunt mărite nejustificat volumurile producției și ale achizițiilor de produse vegetale și animale. Activitatea Biroului CC al PCM privind dezrădăcinarea măsluirilor și mistificărilor în economie a fost apreciată drept nesatisfăcător. Primul – secretar al CC al PCM Simion Grossu a fost muștrat, cerându-i-se să înfăptuiască în timpul cel mai apropiat măsuri suplimentare pentru restabilirea ordinii (La Comitetul Central 1986).

Lección de adevăr amar servită comuniștilor de la Chișinău a constituit tema principală la plenara CC al PCM din 22 octombrie 1986, la care liderul comunist (S. Grossu) recunoștea că nu există nicio ramură în care să nu fi fost descoperite mistificări. Au fost afectate de majorările nejustificate toate orașele și raioanele, ele au loc și în industrie, și în agricultură, și în transporturi, și în construcții și în sfera servirii. Se majorează nejustificat indicii în toate sferile: producție, eficiența recomandărilor științifice, investițiile și propunerile de raționalizare, numărul lecțiilor publice, al lecțiilor școlare, al vizitelor medicilor, al comsomoliștilor, al bibliofililor, până și numărul adunărilor de partid ce au avut loc. Înșelarea conștientă a statului, pentru a se crea o aparență de prosperitate generală, prinsese rădăcini atât de adânci, încât amenința nu numai economia, ci și sănătatea morală a republicii (Raportul 1986).

Cursul spre restructurare (perestroika) în scopul redresării economice, început de M. Gorbaciov în 1985, și transparența, erau menite să perpetueze sistemul totalitar. Concomitent, Gorbaciov recunoștea că „țara a început să piardă ritmurile de dezvoltare...” (Горбачёв 1987, 13). Considerată o revoluție ce trebuia să cuprindă toate domeniile societății, „perestroika” pune totuși o mare întrebare: „era posibilă oare o adevărată reformă economică fără a afecta sistemul politic?” (Brzezinski 1991, 57).

Așa cum era de așteptat, modernizarea economică a dus la ordinea zilei problema modificării întregului sistem politic. Era clar că nu se puteau produce schimbări de profunzime într-un sistem măcinat de disoluție și conservatorism. În primul

rând, trebuia schimbată mentalitatea conducerii politice, ceea ce nu era deloc simplu.

În RSSM întreg procesul de restructurare și transparență a evoluat cu mari dificultăți, trecând prin serioase conflicte de ordin administrativ și politic. La început, în aprilie 1985, nu se vorbea direct de „restructurare”, de „transparență”. Dacă analizăm documentele plenarelor, congreselor PCUS și PCM, observăm că până la destrămarea imperiului sovietic reformiștii din Moscova și din Chișinău adoptau hotărâri cu privire la „dezvoltarea socialismului”, „mutațiile calitative din economie”, „noi schimbări și transformări calitative ale societății”, „perfecționarea relațiilor sociale” (Congresul 1985) ș.a. Deci, se încerca „vopsirea”, „machierea” ridurilor strașnice ale societății vechi și criminale.

Peste un an, a fost lansată concepția „accelerării” dezvoltării societății – „curs strategic” al PCUS. Se vorbea despre „democratizarea societății”, „autoconducerea socialistă a poporului”, „perfecționarea socialismului”, „dezvoltarea de mai departe a sistemului politic al societății sovietice” etc. (Materiale 1986). Dar și aceste măsuri erau prevăzute în limitele vechilor postulate de partid și de stat sovietice, păstrând rolul conducător al PCUS, ceea ce în consecință n-au dus la rezultatele scontate. Devenise absolut clar, că sistemul sovietic nu putea fi redresat.

La 27 ianuarie 1987 au fost formulate noțiunile de „restructurare” și „transparență” ca direcții ale reformelor economice și politice, care urmau să fie realizate în URSS. Meritul istoric al lui M. Gorbaciov constă în faptul că a înțeles necesitatea reformării din temelii a societății totalitare. Deținând posturile-cheie în CC al PCUS și în stat, el a acceptat ideea restructurării, pentru că nu mai exista o alternativă a dezvoltării decât calea spre democratizare și depășirea sistemului totalitar. Teoria marxist-leninistă a suferit eșec, deoarece era o teorie care se întemeia pe principiile „luptei de clasă”, „dictaturii proletariului”, „luptei cu burghezia”, „dușmanii poporului”, „pedeapsa fără judecată”, jefuirea populației, dominația psihologiei militariste, teroriste.

Analizând documentele, constatăm, că sistemul totalitar se afla în stare de *criză* și stagnare completă. După conținut, totalitarismul însemna conducere prin dictatură de partid, ideologie utopică militaristă, control total KGB-ist, dictat

economic, subiectivism, represiuni, frică, supeșenie oarbă, propagandă a șovinismului rus de stat, rusificare și deznaționalizare a băștinașilor de la periferiile imperiului sovietic. Aceste instrumente nu mai puteau funcționa, deoarece conștiința politică, socială a populației URSS se modificase spectaculos sub influența transformărilor de pe glob. Imperiul sovietic se ruina tot mai mult sub aspect economic, politic, cultural și spiritual, anume din motivul că n-a suportat critica și n-a recunoscut existența problemelor în societatea sovietică, îndeosebi a celor cu un înalt potențial *conflictual*. Erau necesare transformări radicale și constructive pentru a intra în altă etapă de dezvoltare socială, politică și națională a tuturor popoarelor URSS.

Sistemul totalitar, politica expansionistă a Moscovei au condus, de asemenea la grave deteriorări de ordin demografic în RSSM. Cu începere încă din anul 1970, caracteristicile calitative ale proceselor demografice din RSSM au început să se deterioreze din cauza creșterii migrației interrepublicane și, deci, a înrăutățirii condițiilor economice și sociale de viață ale moldovenilor. Numai în anii 1966-1970 în RSSM, calculat la 100 de locuitori, au sosit și s-au instalat aici cu traiul în medie anual 21 oameni din alte republici, în timp ce în Ucraina – 9, Bielorusia – 3 oameni, Rusia – 2. Colonizarea planificată cu seminții străine a devenit o mare problemă pentru RSSM.

Din 1970 până în 1991 populația Moldovei a crescut cu 738,6 mii de locuitori, în fond pe baza creșterii mecanice. Moldova a devenit cea mai suprapopulată zonă a Europei de Est și din URSS, în timp ce populația băștinașă era forțată să emigreze în alte colțuri ale Uniunii (Cașu 2000, 193).

Astfel, în 1986, la congresul XVI al PCM s-a vorbit despre probleme-cheie ale restructurării și transparenței. S-a menționat că în activitatea PCM nu s-a obținut o restructurare radicală. Comuniștii încălcau tot mai grav nu numai cerințele statutare, dar și cele morale. Se simțea, în general, o degradare morală, etică a cadrelor de partid. Criza generală ce cuprindea întreaga societate a afectat și organizațiile de partid primare (de bază). Sistemul totalitar începu să se destrame de sus, de la făuritorii lui. Nu mai dădea rezultatele scontate nici sistemul rigid de selectare a cadrelor, nici repartizarea lor, nici exigența față de ele, nici excluderile din partid, pentru că societatea era

suprasaturată de diverse probleme cu caracter *conflictual*.

Pe parcursul anilor 1985-1987 atenția organelor de partid era concentrată asupra soluționării problemelor de ordin politic, mai exact asupra încercărilor de a se menține la putere, de a realiza politica comunistă de „schimbare la față” a sistemului totalitar. Dar deja la plenara a VII a CC al PCM (16 ianuarie 1988) s-a constatat imposibilitatea promovării reformei politice fără a se merge spre o societate nouă, spre economia de piață. E semnificativ faptul că în partid a început lupta contra mistificărilor, comise, în fond, tot de comuniști, se făceau încercări de a se soluționa problemele economice. Dar lucrul acesta se făcea cu metode vechi, administrative, aplicându-se, de exemplu, critica de partid. În ianuarie 1988 au fost supuși unei aspre critici toți membrii biroului CC al PCM – V. Smirnov, A. Mocanu, G. Eremei, M. Snegur, A. Sangheli, V. Pșenicinikov, G. Volkov, lucrătorii organelor administrative G. Lavranciu, N. Demidenco, V. Pușcaș, D. Nicolaev ș.a.

Odată cu aprofundarea *crizei* sistemului totalitar-comunist, Mișcarea de eliberare națională se amplifică spectaculos, căpătând un caracter tot mai *exploziv*, în pofida politicii șovine a forțelor totalitare și acțiunilor draconice realizate de aceste forțe (Moraru 2007, 525-530).

Restructurarea inițiată de Mihail Gorbaciov avea drept scop doar perfecționarea sistemului, admițând cel mult modificarea lui cosmetică. Liberalizarea sistemului politic al URSS a început în 1989 prin admiterea alegerilor parțial libere și tolerarea instituțiilor democratice parlamentare, care au început să se formeze în condițiile puterii comuniste și la inițiativa acesteia. Însă inițiativa venea în *contradicție* cu însăși natura puterii comuniste. În consecință s-a demonstrat faptul că democrația este incompatibilă cu comunismul, ea putând avea doar o influență distrugătoare asupra comunismului. Primele tentative de modernizare a sistemului totalitar au scos la suprafață toate *contradicțiile* etapelor precedente ale regimului, ele găsimdu-și expresie într-o criză structurală profundă. Acest fapt a provocat eroziunea bazei sociale a partidului, precum și decadența sistemului totalitar (Juc 1996, 10).

Chiar din primii ani de restructurare gorbacioviană, în RSSM s-au acutizat *stările de conflict*, care se regăseau între trecutul învechit și tendințele

noi reformatoare, dintre societatea dornică de schimbare și PCM-ul conservator și retrograd.

Aprofundarea *crizei* sistemului totalitar-comunist din URSS și, respectiv, din RSSM, a creat premise pentru apariția pluripartidismului în republică. Procesul formării partidelor politice și mișcărilor social-politice în RSSM începe în a doua jumătate a anilor '80. Până la inițierea procesului de restructurare în RSSM, unica organizație politică a fost Partidul Comunist al Moldovei (PCM). Pe măsura promovării problemei naționale în centrul vieții social-politice din republică, situația politică, precum și rolul și locul PCM încep să depindă într-o măsură tot mai mare de caracterul relațiilor reciproce cu mișcarea națională în proces de apariție și cu alte organizații obștești și politice. Pluralitatea de orientări concepționale, ce a venit în schimbul unității ideologice impuse, care urmărea, inclusiv aplanarea multor *stări conflictuale*, conținea un spectru larg de opinii: a) complexul de idei privind renașterea națională; b) complexul de idei orientate spre realizarea socialismului democratic uman; c) complexul ideilor de orientare liberal-capitalistă etc. Partidul Comunist a încetat de a mai fi unicul centru de activitate politică. Încetează aflulul de noi forțe, crește tot mai mult numărul membrilor ce se retrag din rândurile acestui partid. PCM rămăsese unica instituție social-politică formal nedezbina-tă după criteriile etnice. Însă separarea societății moldovenești după criteriul național și „trezirea” stărilor de conflict a fost cea mai puternică lovitură asupra unității organizaționale și ideologice a partidului (Mihaïlov et al. 1996, 6-9).

La 3 iunie 1988 a fost constituită Mișcarea Democrată pentru Susținerea Restructurării, ce a debutat cu cererea de a proclama limba moldovenească (română) ca limbă de stat și de a reveni la grafia latină, astfel, *contradicțiile* de ordin național, ocupă întâietatea în ierarhia *stărilor de conflict* din societatea RSSM. Au urmat un șir de mitinguri, demonstrații, campanii anevoioase pentru realizarea acestui deziderat. La mitingurile organizate de Mișcarea Democrată și de Cenaclul muzical-literar „A. Mateevici” se cerea demisia unor demnitari din nomenclatura de stat și de partid. Apar mai multe organizații obștești, formațiuni politice. Inițial, aceste formațiuni se numeau „organizații neformale”, „formațiuni obștești”, „Uniuni”, „mișcări obștești” etc. La 20 mai 1989 a avut loc congresul de constituire a Frontului Popular din

Moldova, acesta fiind succesori al Mișcării Democratice pentru Susținerea Restructurării. La noua organizație social-politică au aderat, păstrându-și statutul de formațiuni independente: Cenaclul „A. Mateevici”, Liga democrată a studenților din Moldova, Mișcarea ecologistă „Alianța verde” (AVE), Societatea istoricilor din Moldova, Societatea culturală „Moldova” din Moscova. FPM a fost prima formațiune de opoziție apărută pe scena politică a Moldovei, de orientare democratică (Enciu 1997, 7, 10).

O altă formațiune politică apărută în republică, la data de 8 iulie 1989, a fost Mișcarea pentru egalitate în drepturi „Unitate - Edinstvo”, numită inițial „Interfront”. La baza Mișcării s-a aflat un nucleu de inițiativă reunind cercetători de la Institutul de Istorie al Academiei de Științe a RSSM, în mare parte reprezentanți ai unor minorități etnice. Această grupare a decis să apere „conștiința de sine națională moldovenească”, opunându-se încercărilor de a diminua statutul limbii ruse.

La 21 mai 1989 a fost constituită Mișcarea Populară „Gagauz - Halcî”, iar la 2 iulie 1989 – Societatea Cultural-Obștească Bulgară „Văzrajdan”. Aceste formațiuni, ca și Frontul Popular din Moldova și Mișcarea pentru egalitate în drepturi „Unitate - Edinstvo”, la început au susținut cursul conducerii de vârf a PCUS în vederea restructurării. Însă treptat acestea au început să îndeplinească cerințe politice, care veneau în *contradicție* cu aspirațiile naționale ale moldovenilor. Sub presiunea maselor, la 25 august 1989 Prezidiul Sovietului Suprem al RSS Moldovenești a adoptat un Decret special „Cu privire la modul provizoriu de înregistrare a asociațiilor obștești în RSS Moldovenească”. Acest document a avut o mare importanță politică, deoarece pentru prima dată statul recunoștea dreptul la crearea și activitatea unor formațiuni social-politice de alternativă în RSSM. În octombrie 1989, prin Hotărârea Guvernului RSSM, au fost înregistrate primele patru formațiuni politice: Frontul Popular din Moldova, Mișcarea pentru egalitate în drepturi „Unitate - Edinstvo”, Mișcarea Populară „Gagauz-Halcî” și Societatea Cultural Obștească Bulgară „Văzrajdan”. Astfel, s-a făcut, de fapt, primul pas pe calea recunoașterii pluripartidismului în republică. Aceste formațiuni au luat naștere din rândul maselor, fără directive din partea autorităților Uniunii RSS sau ale republicii.

Primii pași, făcuți de RSSM, pe calea democratizării, au „scos la suprafață” multiplele *probleme* ale trecutului, astfel, punându-se în funcțiune mecanismul de *detonare* sau *erupție* a *stărilor de conflict* care s-au acumulat pe parcursul anilor.

În așa fel, odată cu înaintarea în timp a procesului de renaștere națională în RSSM, încep să apară și primele scizii în societatea moldoveană, iar cu ele încep să fie vizibile și primele situații de *conflict* propriu-zis. Astfel, noile formațiuni politice, care de la început împărțeau, cât de cât, o unitate de viziuni privind procesul de „restructurare”, încep să se distanțeze, iar această „înstrăinare” începe să poarte un pronunțat caracter etnic.

Alegerile deputaților poporului în toamna anului 1989 în Sovietul Suprem al URSS precum și din februarie - martie 1990 în Sovietul Suprem (Parlamentul) RSSM au demonstrat că noile formațiuni obștești au cucerit o susținere serioasă a maselor, FPM a obținut mai mult de 130 de mandate în Legislativul de la Chișinău și a înaintat la toate posturile principale din Parlament reprezentării săi, promovând în funcția de vicepreședinte a Parlamentului pe scriitorul Ion Hadârcă. S-a introdus pluralismul politic și pluripartidismul, elemente inerente ale unui stat democrat (Moșneaga 1993, 66, 70).

De noul Parlament (Sovietul Suprem) al Moldovei, creat pe baza primelor alegeri din 25 februarie/10 martie 1990, e legată o nouă epocă în istoria Moldovei – epoca obținerii *suveranității și independenței* naționale, dar care ține și de acutizarea *stărilor de conflict* în RSSM.

Astfel, la 23 iunie 1990 este adoptată „Declarația cu privire la suveranitatea RSS Moldovenești”, care a proclamat că Moldova „este un stat suveran, unitar și indivizibil”. În preambulul acestui document este recunoscută egalitatea tuturor cetățenilor, dreptul lor la viață, libertate, prosperitate. În conformitate cu Declarația cu privire la suveranitatea RSS Moldova, întreaga putere în republică aparține poporului. Poporul își realizează puterea de stat în mod nemijlocit și prin organele sale reprezentative. În scopul obținerii reale a suveranității e destul de important faptul proclamării în acest document istoric a „priorității Constituției și legilor RSS Moldova pe întreg teritoriul ei”. În ordinea de măsuri ce descindeau din necesitatea realizării suveranității, parlamentul Moldovei a adoptat și hotărârile referitoare

la „*Avizul Comisiei privind aprecierea politică și juridică a pactului Molotov-Ribbentrop și a protocolului adițional secret din 23 august 1939, precum și a consecințelor lor asupra Basarabiei și Bucovinei de Nord*”, despre revenirea la simbolică națională etc.

Realizând pașii spre suveranitate, care reieșeau din Declarație, Parlamentul a fost pus în fața necesității de a submina hotărâtor rolul Partidului Comunist în conducerea societății, care nu se conforma cu măsurile luate. Începutul înlăturării de la putere a Partidului Comunist a fost pus de Decretul cu privire la puterea de stat, adoptat la 27 iulie 1990. Conform acestui decret în Moldova nu se admite „sistemul conducerii de partid și conducerii politice de altă natură în organele de stat și de ocrotire a normelor de drept, în organele securității statului, în formațiunile militare și militarizate, la întreprinderi, instituții și organizații”.

La 31 mai 1990 Parlamentul a adoptat Legea cu privire la Guvernul Republicii, prin care au fost definite competențele generale în domeniul executivului, structura, organizarea activității și relațiile lui cu alte organe ale puterii, iar la 3 septembrie 1990 Legea cu privire la instituirea funcției de Președinte al RSS Moldova. Șeful statului a fost abilitat cu prerogative destul de largi și prin instituirea acestei funcții s-a încheiat în linii mari organizarea ierarhiei superioare a mecanismului puterii de stat. Primul Președinte al RSS Moldova ales de Parlament la 3 septembrie 1990 a fost Mircea Snegur. Un an mai târziu, prin Legea cu privire la alegerile Președintelui Republicii Moldova din 18 septembrie 1991, era definit mecanismul de organizare și desfășurare a alegerilor pentru această funcție prin vot universal, egal, direct, liber și secret (King 2002, 155, 161).

În cadrul acțiunilor pentru afirmarea suveranității Moldovei și datorită proceselor politice ce decurgeau pe întreg spațiul sovietic, în lumina zilei a apărut problema obținerii de către Moldova a independenței statale. Însă, proclamarea independenței a fost posibilă doar în condițiile când *conflictul* în societatea sovietică a atins punctul culminant. Totodată, este necesar de remarcat faptul că mișcarea treptată a republicilor naționale de la suveranitate la independență se datorează într-o mare măsură Federației Ruse, în frunte cu B. Elțin, care în calitate de Președinte al Sovietului Su-

prem al RSFSR (Republica Sovietică Federativă Socialistă Rusă), intră în *conflict* cu conducerea unională de la Kremlin. Elțin, pentru a-și asigura suportul politic necesar, a declanșat o campanie de discreditare a PCUS și a organelor unionale de conducere, pronunțându-se în favoarea suveranității național-statale a Federației Ruse.

Însă forțele conservatoare de la Moscova încercau prin toate metodele să oprească procesul de prăbușire a Imperiului. Astfel, la 26 aprilie 1991, Sovietul Suprem al URSS a adoptat Legea privind egalarea în drepturi a republicilor unionale și autonome în sferile social-economică, administrativă, culturală etc. În locul republicilor unionale, cu drept de ieșire din cadrul URSS, trebuia să apară o Uniune cu 35 de republici autonome: 15 în locul republicilor unionale, 16 în cadrul Federației Ruse, iar 4 în cadrul altor republici. Două dintre acestea din urmă (Transnistria și Găgăuzia) trebuiau create pe teritoriul Moldovei. Prin aceste acțiuni, Moscova artificial acutiza *stările de conflict* din interiorul republicilor unionale, inclusiv din RSSM, folosind vechiul concept politic roman: „divide et impera”.

Ca răspuns la aceste tentative contra suveranității Moldovei, precum și împotriva suveranității altor republici ce se conțineau în proiect, Frontul Popular din Moldova, în scopul unirii forțelor democratice, care militau pentru obținerea independenței, împreună cu alte formațiuni politice au simțit necesitatea formării unei coaliții. În așa mod în 1990 a fost creată Alianța Națională „16 decembrie”, care a jucat un rol important în procesul de instituire a independenței. În condițiile în care un șir de republici au primit negativ proiectul noului Tratat unional, Sovietul Suprem al Uniunii Sovietice a adoptat hotărârea despre organizarea unui referendum, prevăzut pentru 17 martie 1991, fapt care a catalizat și mai mult tendințele spre independență. Parlamentul Moldovei a luat decizia de a boicota pe teritoriul republicii desfășurarea referendumului privind menținerea URSS.

Eșecul puciului comunist din august 1991, a condus la *erupția stărilor de conflict* și a reprezentat ultima lovitură aplicată sistemului totalitar comunist, care în consecință, a accelerat procesul de *demolare* a lui. În R. Moldova, din inițiativa Parlamentului, Președintelui, Guvernului a început un proces de acțiuni radicale ce au deschis direct calea spre proclamarea independenței. Printre

aceste acțiuni evidențiem acte juridice și hotărâri ca: Adresarea Parlamentului RSS Moldova din 21 august 1991, decretul Președintelui RSS Moldova din 22 august 1991 „*Cu privire la suspendarea activității structurilor organizatorice ale partidelor politice, organizațiilor obștești și mișcărilor de masă în organele de stat, așezămintele și organizațiile republicii*”, hotărârea Prezidiului Parlamentului din 23 august 1991 „*Cu privire la Partidul Comunist din Moldova*” ș.a. Prin această hotărâre, apreciind politica partidului ca antipopulară, îndreptată spre a distruge cultura națională, obiceiurile și tradițiile naționale, la deformări în dezvoltarea economică, Parlamentul a interzis activitatea Partidului Comunist și a naționalizat patrimoniul lui. Conform hotărârii Prezidiului Parlamentului din 25 august 1991 „*Cu privire la lichidarea urmărilor propagandei comuniste*” au început a fi demolate monumentele ce țin de propaganda comunistă, schimbate denumirile ce reflectau ideologia comunistă și adoptate denumirile tradiționale istorico-culturale autohtone, precum și alte măsuri de lichidare a urmărilor dominației regimului comunist. În așa mod au fost pregătite premisele reale pentru abordarea problemei proclamării independenței de stat.

În ziua de 27 august 1991 la Chișinău, din inițiativa Alianței Naționale „16 decembrie” a fost convocată Marea Adunare Națională. În Moțiunea ei adresată Parlamentului Republicii Moldova s-a cerut ferm declararea independenței.

În aceeași zi de 27 august 1991 a fost convocată ședința extraordinară a Parlamentului cu prilejul proclamării independenței Republicii Moldova. În **Declarația de Independență**, adoptată cu majoritatea absolută de voturi (peste 2/3 din deputații aleși), se subliniază că Parlamentul „*proclamă solemn, în virtutea dreptului popoarelor la autodeterminare, în numele întregii populații a Republicii Moldova și în fața întregii lumi: Republica Moldova este un stat suveran, independent și democratic, liber să-și hotărască prezentul și viitorul fără nici un amestec din afară, în conformitate cu idealurile și năzuințele sfinte ale poporului în spațiul istoric și etnic al devenirii sale naționale*” (Ursu 1993, 10, 13).

Din cele relatate conchidem, că tentativele de restructurare a sistemului totalitar, au eșuat din cauza imposibilității de soluționare la timp a diver-

selor situații de *conflict*, acumulate pe parcursul deceniilor de existență a URSS, care în perioada „restructurării”, trecând în fază activă (conflicte), au dus la aprofundarea crizei politice a sistemului totalitar comunist din URSS și respectiv din RSSM. Iar aplicarea forței (la Vilnius, Riga, Tbilisi, Baku și mai ales puciul din Moscova) în calitate de metodă de „soluționare” a diverselor *conflicte*, a provocat dezintegrarea rapidă a statului unitarist, având drept consecință urmarea și transferarea proceselor de criză apărute în URSS în exteriorul lui, iar falimentul comunismului a avut ca efect dispariția statului sovietic totalitar.

Deci, acutizarea *stărilor de conflict*, atât la nivel unional, cât și local, au condus la demolarea în-

tregului sistem totalitar-comunist și se părea, că societatea moldovenească va găsi rezolvare, în scurt timp, la toate problemele moștenite din trecutul sovietic, iar Moldova devenită liberă și independentă va porni ferm pe calea democratizării.

Realitatea, însă, a fost să fie alta. *Conflictele* din societatea moldovenească n-au fost pe deplin aplanate, ele căpătând doar noi forme și dimensiuni. Această situație se datorează și faptului că toate părțile implicate în *conflict* au reușit să „supraviețuiască”. Forțele conservatoare, pierzând controlul central asupra republicii, și-au găsit ușor refugiu în alte zone ale republicii, care s-au dovedit a fi destul de prielnice pentru crearea noilor *stări de conflict*.

Bibliografie

- Brzezinski 1991:** Zb. Brzezinski, „Marele Eșec”. In: Columna, nr. 1 (Chișinău 1991), 53-57.
- Cașu 2000:** I. Cașu, „Politica Națională” în Moldova Sovietică (1944-1989) (Chișinău 2000).
- Congresul 1985:** Congresul al XXVII-lea al PCUS – întâmpinare destoinică! In: Moldova Socialistă, 25 aprilie 1985, 1.
- Enciu 1997:** N. Enciu, Frontul Popular. In: Arena Politicii, nr. 13 (Chișinău 1997), 7-10.
- Juc 1996:** V. Juc, De la partidul unic la pluripartidism. In: Arena Politicii, nr. 1 (Chișinău 1996), 10-11.
- King 2002:** Ch. King, Moldovenii, România, Rusia și politica culturală (Chișinău 2002).
- La Comitetul 1986:** La Comitetul Central al PCUS. In: Moldova Socialistă, 22 octombrie 1986, 1.
- Materiale 1986:** Materialele Congresului XXVII al PCUS (Chișinău 1986).
- Mihailov et al. 1996:** V. Mihailov, V. Moșneaga, Gh. Rusnac, V. Rusnac, Partidele și organizațiile social-politice în Moldova. In: Moldoscopie (Probleme de analiză politică). Partea I (Chișinău 1996), 4-24.
- Moraru 2007:** A. Moraru, De ce moldovenii sunt români (Chișinău 2007).
- Moșneaga 1993:** V. Moșneaga, Partidele politice și mișcările social-politice pe fondul stabilirii independenței politice a Republicii Moldova. In: Moldoscopie (Probleme de analiză politică). Partea III (Chișinău 1993), 58-72.
- Muntean, Ciubotaru 2004:** A. Muntean, N. Ciubotaru, Românii de la Est. Războiul de pe Nistru (1990-1992) (București 2004).
- Raportul 1986:** Raportul prezentat de S.C. Grossu, prim-secretar al CC al PCM, la plenară a IV-a a PCM. In: Moldova Socialistă, 24 octombrie 1986, 1-4.
- Ursu 1993:** V. Ursu, Moldova pe calea suveranității reale și independenței statale (Chișinău 1993).
- Горбачёв 1987:** М.С. Горбачёв, Перестройка и новое мышление для нашей страны и для всего мира (Москва 1987).

Crises of the totalitarian-communist system and aggravation of conflict states in MSSR (1985-1991)

Abstract

Garbaciou's "restructuring", initiated in USSR and also in MSSR, with the hope to outrun the stagnation of Soviet State, has failed, having as result the starting of crises in the entire totalitarian-communist system.

This situation is due to the fact that the Soviet society, including the MSSR society, was supersaturated by different problems not solved in time, with a high potential of conflict. We find the reason of failure to solve the issues in the Soviet ideology, which stated that the *antagonism* was proper to capitalist society and not improper to socialist society.

Therefore, the Soviet State has not recognized the existing of *conflict states* in the Soviet society and as a living being the crises of Communist Party from USSR (also from MSSR) and the aggravation of *conflict state* reduced the "immunity" of totalitarian state, leading to its disappearance and passing into history.

Кризис тоталитарной коммунистической системы и обострение конфликтных ситуаций в МССР (1985-1991)

Резюме

Горбачевская “перестройка” инициированная в СССР, и в том числе в МССР, в надежде преодолеть состояние застоя в советском государстве не удалось, в результате чего начался полный кризис коммунистической тоталитарной системы.

Это потому, что советское общество, в том числе общество МССР, было полно различных нерешенных воярея вопросов, в том числе с высоким конфликтным потенциалом. Причина нерешенности кроется в советской идеологии, которая утверждала, что *антагонизм* характерен капиталистическому обществу и был, отрицаем в социалистическом обществе.

В этом контексте, советское государство не признавало существование *конфликтных ситуаций* в советском обществе, а также как живой организм, кризис Коммунистической Партии СССР (в том числе МССР) и обострение *конфликтных ситуаций* ослабил “иммунитет” тоталитарного государства, в результате чего привело к его исчезновению и перехода в истории.

04.11.2010

Turtureanu Ovidiu, Institutul de Istorie, Stat și Drept al AȘM, 31 August 1989, 82, MD-2012 Chișinău, Republica Moldova, e-mail: turtureanuvidiu@rambler.ru